

Význam násilné smrti pro karmu člověka

24. října 1916, Curych, GA 168

Rudolf Steiner

Řešením záhad života získáváme duševní schopnosti

[...] Před čtrnácti dny jsem zde na jisté oblasti ukázal, co může právě v naší epoše znamenat duchovně-vědecké smýšlení pro vývoj lidstva. Dnes bych chtěl poukázat na několik dalších bodů, které se v některých ohledech budou hlouběji zabývat tím, čím může být duchovní věda pro současné lidstvo a zvláště pak pro ty současníky, kteří se jí budou zabývat hlouběji. Na druhé straně bych pak chtěl - abych vykreslil jaksi opačný obrázek - poukázat na to, na jaký odpor [vycházející] z oblasti dnešní duchovní kultury může tato duchovní věda narazit, odpor, proti němuž musíme být vyzbrojeni.

Duševní schopnosti, které duchovnímu badateli umožňují nahlížet do skutečností duchovního světa, se rozvíjejí pozvolna mnohokrát popisovaným způsobem a rozvíjejí se tak, že člověk nejprve poznává velké skutečnosti duchovního života, hlavní skutečnosti týkající se vývoje pozemského života, opakovaných pozemských životů, života mezi smrtí a novým narozením atd. Kromě toho je ale také možné mluvit nejen o těchto obecných velkých hlediscích, o těchto obecně platných pravdách, ale také o jistých speciálních pravdách. A čím více se s takovými speciálními pravdami seznamujeme, tím větší hodnotu získává duchovní věda pro jednotlivý konkrétní lidský život.

Lidský život musí být ovšem pro vnější nahlížení ve fyzickém těle zprvu záhadný; kdyby totiž lidský život záhadný nebyl, nepodléhal by člověk vývoji, který jej činí stále schopnějším; neboť naše schopnosti, které vystávají především s ohledem na naši duši, musí vzejít, musí v nás vyrůst z přemáhání; a v duchovní oblasti v nás musí vyrůst tím, že před nás svět předstupuje zprvu jako záhadný, a ze síly, kterou vynakládáme na vyřešení této záhady. V přemýšlení, které vynaložíme na vyřešení této záhady, rostou naše síly a my jsme stále schopnější; i v rámci vývoje lidstva jsme skutečně stále dokonalejší a dokonalejší. Nikdo si nemusí dělat jakoukoli starost, že by život mohl ztratit na zajímavosti, kdyby záhady dané ve fyzickém světě částečně vyřešil nahlížením do duchovního světa, neboť životní záhady vystávají ve všech oblastech. A při vstupu do duchovního světa je člověk ihned postaven před nové záhady života. Avšak právě ze zkušeností, které učiní při řešení jistých lidských a životních záhad, záhad řešených ve fyzickém světě z perspektivy světa duchovního, získá důvěru a zkušenost, protože se vyřeší i hlubší záhady člověka a světa, projevující se teprve v duchovním světě samotném.

Záhada lidského osudu; smrt blízkého člověka

Jednou z těchto záhad je zvláště to, co člověk prožívá mezi narozením a smrtí jako svůj osud. V tomto slově se toho skrývá mnoho, velmi mnoho. Včera ve veřejné přednášce jsme mohli naznačit, jak otázka osudu pomocí opakovaných pozemských životů dospívá v jistém ohledu ke svému řešení. Jsou to obecná hlediska, poukázat však můžeme i na konkrétní poměry. Předpokládejme například, že někdo ztratí v životě blízkého člověka, který je mu drahý. Tento blízký člověk zemře, řekněme, poměrně záhy, takže onen pozůstalý má před sebou ještě dlouhý pozemský život, který prožije bez svého blízkého. Jakmile v sobě vyvoláme takovou představu, vidíme, že před náš duchovní zrak předstupuje něco, co musí být pro mnohé lidi osudovou otázkou. Jde ovšem o to, že duchovní věda může skutečně vnést do této osudové otázky světlo.

Jistě, každý případ je v podstatě jiný. Ale právě díky tomu, že jednotlivé případy prostudujeme pomocí duchovní vědy, získáme jistý vhled do tajuplného průběhu lidského života. Můžeme například učinit tuto zkušenost: Jistý člověk zemřel v mladých letech, byl oderván svým blízkým. Včera jsem říkal, že když zde lidé prostřednictvím svých fyzických těl vstoupí do vzájemného vztahu, vytvoří se mezi těmito lidmi vazby, které jsou mnohem obsáhlejší než to, co lze prožít prostřednictvím fyzických těl. Když spolu lidé žijí deset, dvacet, třicet, čtyřicet let, vytváří se mezi nimi mnohem širší okruh sounáležitostí, mnohem širší okruh sil, než kolik jich za tyto roky může být prožito ve fyzickém světě. Jestliže se pak na tyto vazby podíváme pomocí duchovní vědy, často vidíme, že to, co tu vzniká, je takové povahy, že to ze své vnitřní přirozenosti vyžaduje pokračování, jež z této ztráty vyplývá jak pro člověka pozůstalého zde ve fyzickém světě, tak pro toho, který branou smrti prošel do jiného, duchovního světa.

Ten, který zůstal tady, musí nést ztrátu. Vyjádříme-li to abstraktně, [můžeme říci, že] ztratil ze svého fyzického obzoru drahou lidskou bytost, a to ve chvíli, kdy neočekával, že ji ztratí. Zhroutily se mu tím možná naděje na pozdější soužití zde ve fyzickém světě, byly odřezány předpoklady pro [společný] život. To všechno patří k životním zkušenostem, avšak patří to i k tomu, co se jaksi připojuje k společným prožitkům, které tito lidé měli ve fyzickém těle. K tomu, co společně prožili ve fyzickém těle, se připojí smutek a bolest; tím se vztahy, které mohly být navázány jen ve fyzickém těle, promění. Neboť zrovna tak jako se to, co každý den vzájemně prožíváme, stojíme-li proti sobě ve fyzických tělech, vlévá do karmické linie, do pokračujícího vývojového proudu, přičítá se k tomu, co každý den prožíváme, i to, co prožíváme pod dojmem ztráty. Všechny city, všechny pocity, které prožíváme, se připojují ke zkušenostem, které jsme učinili v životě ve fyzickém těle. Tak je tomu z hlediska toho, kdo pozůstává ve fyzickém světě.

Hledisko toho, kdo přešel do duchovního světa, je poněkud jiné. Ten, kdo přešel do duchovního světa, není proto o nic méně pospolu s tím, koho opustil. A tomu, kdo skutečně dokáže bádát v duchovních světech ohledně takovýchto konkrétních případů, bude jasné, že pro toho, kdo je na druhé straně [prahu], je vědomá pospolitost s dušemi, které pozůstaly zde, intenzivnější, vroucnější, než mohla být ve fyzickém těle. Velmi často však zjistíme, že tento nyní vroucnější poměr je nezbytný k náležitému doplnění kruhu

vzájemných vztahů, vytvořených zde ve fyzickém světě. Při skutečném pozitivním zkoumání totiž často učiníme následující objev:

Vztah mezi pozůstalým a zemřelým

Vidíme, že lidé se tady ve fyzickém životě dali dohromady; pod prahem vědomí se tím vytvořil jistý okruh zájmů plynoucích ze sounáležitosti. Kdyby tito lidé byli ve fyzickém světě spolu ještě delší čas, nebyl by se vztah, který vyplynul na základě karmy z dřívějších životů, mohl vzhledem k poměrům tohoto života dostatečně prohloubit. Ten, kdo prošel branou smrti, může mnohdy po dobu, kdy duše, které mu byly blízké, dosud prodlévají na Zemi, tím, že je s myšlenkami těchto duší, že myšlenky těchto duší proniká, že jimi proudí, dosáhnout nezbytného - tedy z hlediska karmy nezbytného - prohloubení, jehož by nemohl dosáhnout za poměrů, které by jinak přinesl život, kdyby nebyl prošel branou smrti. K náležitému naplnění karmy tak často patří i to, že člověk na jedné straně, tady, snáší bolest, a člověk na druhé straně [*tj. v duchovním světě*] je intenzivněji pospolu s myšlenkami pozůstalých.

A další skutečnost se ukáže, budeme-li sledovat toho, kdo odejde jako druhý, tedy kdo projde branou smrti později, ve vztahu k tomu, kdo zemřel dříve. Zjistíme, že mnohé se utváří jinak, podle toho, jaký je časový odstup mezi oběma mrtvými. Není to totéž, vstoupíme-li do duchovního světa a shledáme se tam s člověkem, který zemřel zároveň s námi - abych uvedl tento krajní případ - anebo zemřel o patnáct let dříve. Jelikož dotyčný strávil nějaký čas v duchovním světě, a v duši, s níž se shledáme, má prožitky, které tam učinil, působí na nás jinak; tím se náležitým způsobem navazuje karmické pouto, které by za jiných předpokladů tímto způsobem navázáno být nemohlo.

Všechno, co se svými blízkými takto prožijeme, musíme veskrze považovat za podložené karmickými poměry. A i když to - jak jsem již několikrát říkal - nemůže utišit smutek a bolest, ví-li člověk, že všechno, co se děje, patří k sobě, že všechno, co se děje, spolupůsobí, přesto je třeba říci, že z jistého hlediska získává život pravý smysl teprve při tomto nahlédnutí. Jedná se totiž o to, abychom v lidském životě, který prožíváme mezi smrtí a narozením, rozvinuli všechny vztahy, do nichž jsme začleněni, takovým způsobem, aby svého práva došel nejenom tento jeden život, ale aby jaksi svého práva došlo všechno, čím máme přispět k pozemskému vývoji v následujících pozemských životech. To, co začne bolestnou ztrátou blízkého člověka, přítele nebo někoho jiného, kdo je nám blízký, se ve svém dalším působení projeví v příštím životě. A v jistém ohledu jsou všechny tyto účinky obsaženy již ve svých příčinách. Do lidského života nevstoupí žádná ztráta, která by nás náležitým způsobem nezačlenila do sledu pozemských životů. Z tohoto poznání pro nás sice v jednotlivém případě možná nevyplyne utišení bolesti, avšak budeme z tohoto hlediska schopni dosáhnout porozumění životu.

Případ násilné smrti

Když mluvíme o těchto věcech, můžeme se právě prostudováním konkrétních případů mnohemu naučit. Dalším konkrétním případem, který bych chtěl uvést, je ten, k němuž dojde, je-li život nějakého člověka ukončen neštěstím. Předem se můžeme domnívat, že bude velký rozdíl mezi případem, kdy je život člověka ukončen tím, že ho přejede vlak nebo zemře nějakým jiným násilným způsobem, a případem, kdy se jeho život naplní ve vysokém věku nebo skončí v důsledku nějaké nemoci. Dále se můžeme domnívat, že bude nutně existovat rozdíl mezi životem ukončeným nemocí záhy a životem ukončeným ve vysokém věku.

Samozřejmě, že v těchto případech je sice každá jednotlivost jiná, ale i zde lze získat jisté zachytne body. Především se zeptejme, co je násilná smrt. Na tuto otázku můžeme odpovědět jen tehdy, nebudeme-li se na smrt dívat odsud, z pozice fyzického pozemského života, nýbrž podíváme-li se na ni z druhé strany, z níž se na ni dívá ten, kdo prošel branou smrti. V přednáškách, které jsou už i vytištěné, jsem se zmínil, že smrt při pohledu z druhé strany, ze strany světa, do něhož zemřelý vstupuje branou smrti, je nejvýznamnější událostí, jež odtělenému, zemřelému člověku ukazuje, že život vždycky vítězí. Bezprostřední pohled na smrt z druhé strany, pohled, který je vznešený, velkolepý a přetrvává navždy, však také znamená, že mezi smrtí a novým narozením je v nás pevné vědomí Já. Zatímco tady nám dává vědomí Já naše paměť, která nás ve fyzickém životě vede zpět až k určitému bodu, vědomí Já mezi smrtí a novým narozením nám dává pohled na smrt z druhé, duchovní strany.

Nuže, jaké to je, je-li pohled na smrt přivozen tím, že smrt způsobilo násilné ukončení života? Násilný konec života je při pohledu z druhé strany zkušeností, vjemem největšího dosahu, a jakkoli zvláště to zní, při zkoumání těchto věcí se ukáže následující věc: Působení časových poměrů na prožitky duše je v duchovních světech, do nichž vstupujeme branou smrti, úplně jiné, než je tady, i když nám některé poměry zde připomínají to, co se na druhé straně mezi smrtí a novým narozením vyskytuje mnohem obsáhlejším způsobem.

Jestliže mám rozvést to, co je teď podstatné, pak bych chtěl sáhnout po přirovnání, které se ukáže teprve tehdy, známe-li příslušné skutečnosti z duchovního světa. Možná víte, že zde ve fyzickém životě často můžeme během krátké doby, třeba během jednoho dne nebo několika hodin, učinit zkušenosti, které pro nás znamenají mnohem více, než co pro nás jinak mohou znamenat zkušenosti dlouhé doby, měsíců, možná i let. Mnozí z nás si vzpomenou na nějakou důležitou událost svého života, kterou zde ve fyzickém světě prošli během velmi krátké doby a která jim co do důsledků vnitřního prožívání přinesla víc než jindy měsíce či roky. Lidé to často vyjádří tak, že řeknou: Na to, co jsem teď zažil, nikdy nezapomenu. - Za tímto prostým úslovím se velmi často skrývá to, co jsem právě popsal.

Význam násilné smrti - zesílení Já

Nuže, je tomu skutečně tak, že dojem, který člověk získá tím, že mu vnější svět, svět, který k němu nepatří, vezme fyzické tělo, za poměrně velmi krátkou dobu (může to být dokonce

jediný okamžik) stěsná pro život mezi smrtí a novým narozením něco, co může být stejně bohaté jako to, co získáme v pozvolném pozemském žití a co bychom možná ještě prožili za [následující] desítky let. Nemám samozřejmě na mysli všechno, co jsme v pozemském životě prožili; avšak v případě jistých věcí, které jsou pro nás nutné jako [zdroj] síly pro život mezi smrtí a novým narozením, může být to, co se jinak rozloží na delší časový úsek, skutečně stěsnáno do jediného okamžiku. Je to prostě úplně jiný prožitek, jestli člověk jaksi vidí svým podvědomím přicházet smrt v důsledku uplatnění vnitřních sil, které smrt přivodí z nitra organismu, nebo tím, že na tento organismus působí síly, které s ním samotným nemají vůbec nic do činění. Takovou smrt lze skutečně, opravdově vysvětlit jen tak, že na ni nahlédneme v souvislosti s celým průběhem lidského života v opakovaných pozemských životech. Z toho, co jsem řekl o spojitosti vědomí Já po smrti a o pohledu na smrt, totiž velmi snadno pochopíte, že samotný vjem smrti je něčím velmi významným pro sílu a intenzitu, jež máme ve vědomí Já mezi smrtí a novým narozením.

Poměry, které se odsud z fyzického světa jeví jako náhoda, naprosto náhoda nejsou, nýbrž spadají do světa nutnosti. Tady se může jevit jako náhoda, že někoho přejezdí vlak; z druhé, duchovní strany se to jako náhoda nejeví. Jestliže z této druhé, duchovní strany položíme otázku (mohu-li to tak říci, ačkoli to samozřejmě může být řečeno jen jako srovnání), jak se takováto násilná smrt jeví v celku pozemských životů člověka, pak vždycky zjistíme, že člověk si v uplynulých obdobích, jimiž prošel v opakovaných pozemských životech a v mezidobích mezi smrtí a novým narozením až do onoho neštěstí, na základě různých okolností vytvořil pro ryze duchovní svět takové vědomí Já, které vyžadovalo zesílení. A toto zesílení nastane díky tomu, že člověku není fyzický život ukončen zevnitř, nýbrž zvenčí. Musíme počítat i s tím, že máme s okolím nejen takové vztahy, které vytvářejí naše ideální síly v duši; jak myslí naše podvědomí, víme jen v těch nejvzácnějších případech - obvykle však ne.

Nejednou jsem vás upozorňoval na to, že myšlenkový život za prahem vědomí neustává, ale člověk ustavičně vede myšlenkový život v podvědomí, nebo bychom také mohli říci v nadvědomí. Jenom si naprosto není schopen uvědomit, čím pro něj toto obsáhlejší vědomí může být. Každého jednotlivě by bylo možné se zeptat: Proč vás od dnešního rána nepostihla ta či ona nehoda? - U každého z vás tu byla možnost, aby ho ta či ona nehoda postihla. Někdy se člověku, abych tak řekl, napůl ukáže, jak se věci mají; jen v těch nejvzácnějších případech však vidí souvislosti. Někdy má člověk určitou nechuť udělat to či ono. Do nějaké věci se například pustí o půl hodiny později, a poté si všimne něčeho, co se cestou stalo a co se mohlo stát jemu samému, kdyby byl šel o půl hodiny dříve. Tady zapůsobilo podvědomí; podvědomí způsobilo, že ten člověk otálel. Takové působení podvědomí tu je neustále, jenom ho člověk nevnímá.

Tomu, kdo dokáže poměry světa pozorovat z duchovního hlediska, je totiž naprosto jasné, že ten, kdo se ubírá vstříc neštěstí, není chráněn dobrým duchem, působícím v jeho podvědomí, nýbrž ubírá se vstříc neštěstí a je k němu puzen nutností své karmy. Kdyby totiž k tomuto neštěstí nedošlo, pak by nemohlo nastat to, co jsem popsal: nemohlo by naznačeným způsobem nastat posílení jeho vědomí Já, které je pro něj nutné. Člověk se narozením v konkrétním pozemském životě vžívá do poměrů, do nichž je prostě postaven, ovšem vžívá se do nich tak, že sám na sobě v posledním životě mezi smrtí a novým narozením pozoroval, že

jeho Já je co do svých sil jistým způsobem slabé. Žije v něm proto puzení posílit své Já, které ho přivádí do poměrů, jež způsobí jeho neštěstí. Tak se na tuto věc musíme dívat; na těchto věcech vidíte, že život získá spojitost, nahlížíme-li na něj z tohoto hlediska duchovně-vědecké- ho poznání.

Význam duchovní vědy pro karmu člověka a lidstva

Často jsem zdůrazňoval, že lidé neberou dostatečně v úvahu změny, které se za poměrně krátkou dobu odehrály v lidském duševním vývoji. Většina, zvláště ti, kdo jsou infikováni dnešní učeností, si duševní život před staletími představuje jednoduše stejně jako duševní život dnes. Jak víme, je to zcela mylná představa. V intimní oblasti se tón, ráz duševního života lidí podstatně změnil. A porozumění životu, které dnes duchovní věda musí z jistých zdrojů zase vynést na povrch, jak již bylo naznačeno, existovalo v duších před nijak zvlášť dlouhou dobou ještě jako atavistický jasnoživá nálada. Lidé měli jaksi tušení o souvislostech života. Lidstvo však postupuje dál a takováto tušení vymírají. Avšak v důsledku toho, že člověk toto dávné spojení s duchovním světem v průběhu svého vývoje zčásti již ztratil a stále víc ho ztrácet bude, bude také čím dál víc nutné, aby se přímým duchovním bádáním opět dozvídal o svém spojení s tímto duchovním světem. S tím souvisí vystoupení duchovní vědy právě v naší době. V dřívějších dobách ji lidé nepotřebovali, protože lidstvo nestálo na tomto stupni duševního vývoje. Počínaje současností ji z popsanych důvodů potřebují a budou ji potřebovat víc a víc.

Doložme toto tvrzení také jistými konkrétními skutečnostmi. Dnes zatím existuje jen malá hrstka lidí, kteří ve svém životě mezi narozením a smrtí pojmu do svých duší duchovní vědu. Neříkám duchovní bádání, nýbrž duchovní vědu: představy, myšlenky, které duchovní věda poskytuje. Díky nim se tedy člověk v tomto životě mezi narozením a smrtí dozví něco o duchovním světě. To není bezvýznamné pro život, do něhož člověk vstupuje, když projde branou smrti. A opět, skutečnost, na kterou chci nyní poukázat, se stala takovou teprve v naší době. Vrátime-li se do dřívějších dob, nalezneme vždy ještě dávné dědictví lidstva, co se spojení s duchovním světem týče. Člověk prošel branou smrti, a protože tady měl díky tušení, díky atavistickému jasnozření a podobně jisté spojení s duchovním světem, měl něco spojujícího mezi životem tady ve fyzickém těle a životem, do něhož vstupuje, prochází-li branou smrti. Díky tomu, že člověk tady, řekněme, instinktivně něco věděl o duchovním světě, měl pak za branou smrti víc než pouhý soubor myšlenek, které jsou vzpomínkou na pozemský život.

Neboť právě to je zvláštnost, jež se bude stále víc objevovat v lidských duších současnosti: že tyto duše budou procházet branou smrti a se Zemí budou spojeny jen vzpomínkami. Lze říci, že si na svůj pozemský život vzpomínáme, a jelikož ho máme po smrti ve vzpomínce, máme s tímto pozemským životem spojení. Tak je tomu v tom nejstriktnějším, nejradikálnějším smyslu pro současného člověka, který nemá možnost přijmout z duchovní vědy žádné představy o duchovním světě. Pokud je přijme, pak tyto představy tvoří po jeho smrti něco, co mu dává schopnost mít nejen vzpomínky na svůj život, nýbrž do tohoto života

nahlížet. Představy, které přijmeme před svou smrtí, se po smrti promění ve schopnosti. Tím, že si tady osvojujeme představy o duchovním světě, jako by se po smrti otevřela okna z duchovního světa do světa fyzického, [okna umožňující pohled] na všechno, co tu ve fyzickém světě je. Díky této duchovní vědě si tedy přinášíme branou smrti jisté prožitky. To, co si osvojujeme z duchovní vědy, tak nejsou pouze jakési mrtvé poznatky, nýbrž je to něco živého, něco, co po průchodu branou smrti žije dál.

[... Zemřelý žije v našich myšlenkách, vidí je. Můžeme mu proto předčítat nebo vyprávět o duchovních světech. Tyto myšlenky jsou pro něj živoucí potravou. Duchovní věda tak přemáhá smrt, na rozdíl od obvyklé vědy o fyzickém světě. Poznatky duchovní vědy, které pronášíme branou smrti, navíc působí zpět z duchovního světa na pozemský svět jako oživující síly. Myšlení lidí je stále více mrtvé a došlo by k jeho diskontinuitě, kdyby nebylo oživováno myšlenkami z duchovní vědy. Stejně tak je tomu s cítěním a volnými impulzy.]

Mezi narozením a smrtí vždy pracujeme sami za sebe na své karmě, takže se tato karma naplňuje v opakovaných pozemských životech; na celkové karmě lidstva, která se skládá z proudu života, plynoucího zde na Zemi, a proudu života, vplývajícího sem z duchovního světa, na této celkové karmě světa pracujeme také se silami, které rozvíjíme nad rámec své vlastní potřeby mezi smrtí a novým narozením. Vidíme tedy, že duchovní věda je nutná, že je nutné, aby ji lidské duše zpracovávaly, a to nejen pro svůj vlastní prospěch, ale ku prospěchu celkového pokroku lidstva na Zemi. Jak jsem řekl včera ve veřejné přednášce, z duchovního světa pracujeme na svém budoucím pozemském životě, když se před svým narozením přes celé generace vžíváme do dědičných poměrů. Podílíme se však i na tom, co se netýká jen nás v některém budoucím pozemském životě, nýbrž co se týká celého lidstva. Myšlenkami, které tu vyslovuji, bychom se měli obzvláště proniknout; řekl bych, že bychom nad nimi měli meditoval, neboť jsou to myšlenky, které ducha a duši člověka uvádějí do živého vztahu k okolnímu světu.

R. Steiner, přednáška pro členy Anthroposofické společnosti z 24. října 1916 v Curychu, in: Die Verbindung zwischen Lebenden und Toten, GA 168, str. 122nn.